

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора,
професора кафедри практичної психології та педагогіки
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності
ЛИТВИНА АНДРІЯ ВІЛЕНОВИЧА
на дисертаційне дослідження ДЗІКОВСЬКОЇ МАРІЇ ІГОРІВНИ
«Наступність формування фахових компетентностей студентів хімічних
спеціальностей у системі “коледж – університет”»,
подане на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки**

1. Актуальність теми виконаної роботи.

Актуальність теми дисертаційного дослідження з проблеми наступності формування фахових компетентностей здобувачів вищої освіти хімічних спеціальностей у системі сучасної професійної освіти зумовлена низкою чинників, зокрема: вимогами суспільства до підвищення якості підготовки кваліфікованих фахівців-хіміків; необхідністю реалізації організаційно цілісної освітньої діяльності із забезпеченням неперервності та наступності, що характерні для системи «коледж – університет»; потребою налагодження змістових, організаційно-методичних й управлінських зв'язків та інтегративних процесів у системі неперервної хімічної освіти.

З огляду на викладене, дисертація М. І. Дзіковської «Наступність формування фахових компетентностей студентів хімічних спеціальностей у системі “коледж – університет”» відповідає запитам стейкхолдерів та інтересам здобувачів освіти. Виконання дослідження відповідно до тематичного плану наукових досліджень факультету педагогічної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка за темою «Педагогічна наука та освіта у класичному університеті: акмеологічний підхід» (РК № 0116U001693) і плану роботи ВСП «Педагогічний фаховий коледж ЛНУ ім. І. Франка») за темою «Підготовка фахівців природничих спеціальностей (прот. №6 від 27 грудня 2017р.) підсилює його затребуваність і значущість.

2. Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації.

До найбільш цінних наукових результатів дисертації М. І. Дзіковської відносимо такі: розроблену загальну концепцію педагогічної системи формування фахових компетентностей студентів хімічних спеціальностей; побудовану модель формування фахових компетентностей студентів хімічних спеціальностей у системі «коледж – університет»; визначені способи

структурування й узгодження змісту неперервної підготовки майбутніх фахівців хімічних спеціальностей, шляхи ефективного застосування традиційних й інноваційних технологій професійного навчання та механізми створення цифрового освітнього середовища в закладах фахової передвищої та вищої освіти.

3 Нові факти, одержані здобувачем.

У результаті наукового пошуку дисертантка виконала теоретичне узагальнення проблеми, розробила організаційно-методичні засади і підготувала практичні рекомендації щодо формування фахових компетентностей студентів хімічних спеціальностей у системі «коледж – університет» з урахуванням наступності їхнього професійного розвитку. Зокрема, виявлено особливості структурування й узгодження змісту неперервної підготовки майбутніх фахівців хімічних спеціальностей, застосування традиційних й інноваційних технологій професійного навчання та створення цифрового освітнього середовища в закладах фахової передвищої та вищої освіти. Також з'ясовано, що наступність у професійній підготовці майбутніх фахівців-хіміків передбачає послідовність, узгодженість й адаптивність освітньо-професійних програм, тобто обов'язкову опору на попередню й орієнтацію на наступну програму, а також взаємне сприяння, допомогу, взаємодію і налагодження інтегративних зв'язків між закладами фахової передвищої та вищої освіти.

4 Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз тексту дисертації, змісту публікацій М. І. Дзіковської, а також термінів проведення дослідження дають підстави для твердження про наукову обґрунтованість і достовірність результатів, висновків і рекомендацій.

Дослідно-експериментальна робота проводилася протягом 2017–2023 рр. на базі Львівського національного університету імені Івана Франка, Національного лісотехнічного університету України і Педагогічного фахового коледжу ЛНУ імені Івана Франка у три етапи: аналітико-констатувальний, формувальний, контрольний-аналітичний. У педагогічному експерименті на різних етапах взяли участь 326 здобувачів освіти і викладачів.

Сумлінне вивчення наукової літератури (309 найменувань, із них 33 – іноземними мовами) дало змогу дисертантці достатньо переконливо: обґрунтувати закономірності реалізації наступності формування фахових компетентностей студентів в умовах неперервної хімічної освіти; підготувати навчально-методичні матеріали і методичні рекомендації щодо шляхів

реалізації наступності формування фахових компетентностей студентів хімічних спеціальностей.

Не викликає заперечень обґрунтованість наукових положень і висновків дисертаційного дослідження, які опираються на новітні досягнення в галузі філософії, психології та педагогіки, теорії та методики професійної освіти, положення системного, компетентнісного, проектно-діяльнісного, особистісно орієнтованого, акмеологічного підходів, закономірності процесу формування фахових компетентностей тощо. Серед обраних дисертанткою методів наукового дослідження найбільш продуктивними, на наш погляд, були: пошуково-бібліографічний, порівняльний і контент-аналіз; моделювання, що дало змогу побудувати модель формування фахових компетентностей студентів хімічних спеціальностей у системі «коледж – університет»; вивчення результати навчальної діяльності; педагогічний експеримент, проведений з метою перевірки ефективності формування фахових компетентностей студентів хімічних спеціальностей; методи математичної статистики – для інтерпретації й узагальнення результатів експерименту.

Наукові положення та результати дисертації впроваджені в освітній процес Львівського національного університету імені Івана Франка, Національного лісотехнічного університету України, Волинського національного університету імені Лесі Українки та Педагогічного фахового коледжу ЛНУ ім. І. Франка, що засвідчено відповідними довідками.

Апробація результатів наукового дослідження М. І. Дзіковської є достатньою та підтверджується значною кількістю публікацій (23) у вітчизняних і зарубіжних наукових виданнях та участю здобувача в науково-практичних заходах різного рівня, з яких 6 міжнародних і 5 всеукраїнських.

5. Значення для науки і практики одержаних автором результатів.

Дисертація М. І. Дзіковської сприяє пошуку шляхів вирішення важливої для теорії та методики професійної освіти дослідницької проблеми, що стосується проблеми формування фахової компетентності студентів хімічних спеціальностей у системі неперервної хімічної освіти та її специфіки; її результати дають підстави вважати дослідження істотним підґрунтям для практичного вдосконалення з урахуванням сучасних тенденцій освітнього процесу в закладах фахової передвищої та вищої освіти різних організаційно-правових форм, типів і видів.

Наукову цінність дисертаційного дослідження М. І. Дзіковської становлять вперше розкриті закономірності процесу формування фахових компетентностей студентів хімічних спеціальностей в сучасних реаліях

неперервної освіти, сформульована загальна концепція педагогічної системи формування фахових компетентностей студентів хімічних спеціальностей, побудована модель формування фахових компетентностей студентів хімічних спеціальностей у системі «коледж – університет», уточнення суті понять «наступність», «неперервність», «фахові компетентності» та ін., а також визначений діагностичний інструментарій для дослідження та моніторингу сформованості фахових компетентностей здобувачів освіти у галузі хімії.

Дослідження має практичну значущість, одержані здобувачкою результати успішно апробовані та впроваджені в систему професійної підготовки закладів фахової передвищої та вищої освіти, зокрема вдосконалені освітньо-професійні програми спеціальності 102 Хімія та робочі програми навчальних дисциплін («Неорганічна хімія», «Органічна хімія» та ін.), побудовані на основі модульного й інтеграційного підходів, та запропоновані рекомендації щодо: структурування змісту неперервної професійної підготовки студентів хімічних спеціальностей; оптимального поєднання технологій професійного навчання хімічних дисциплін та цифровізації освітнього середовища неперервної професійної освіти для практичної реалізації наступності формування фахових компетентностей студентів хімічних спеціальностей у системі «коледж – університет».

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Отримані М. І. Дзіковською результати дослідження рекомендується використовувати під час розроблення освітньо-професійних програм і в освітньому процесі закладів фахової передвищої та вищої освіти, які здійснюють професійну підготовку майбутніх фахівців для хімічної галузі.

7. Оцінка змісту дисертації та її завершеність.

Структура дисертації є виправданою, вона цілком відповідає меті дослідження та поставленим завданням, містить анотації українською й англійською мовами, вступ, три розділи і висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел і додатки. Зміст виконаної роботи, на наш погляд, достатньо розкриває провідні положення дослідження.

У вступі реалізовано відповідність об'єкта, предмета, мети дослідження обраній темі, а також висвітлено актуальність, наукову новизну, практичне значення, базу дослідження, подано відомості про апробацію й упровадження результатів, особистий внесок здобувача, структуру й обсяг дисертації. Коректно визначений науковий апарат дисертації. Вибір методів наукового

пошуку та їх гармонійне поєднання загалом відповідає дослідницьким завданням.

Аналіз першого розділу дисертації свідчить, що опрацювання наукових джерел і нормативно-правових документів дало можливість М. І. Дзіковській охарактеризувати стан розробленості проблеми в педагогічній теорії та практиці, виділити важливі аспекти, що уможливило конкретизацію сутності та структури ключових понять дослідження, обґрунтування теоретичних основ наступності формування фахових компетентностей здобувачів хімічних спеціальностей.

Результати науково-теоретичного пошуку спонукали її розглядати наступність як методологічну закономірність і принцип, який спрямований на забезпечення зв'язку між рівнями неперервної професійної освіти фахівців хімічних спеціальностей, збереження цілісності та послідовності освітнього процесу в системі «коледж – університет». Уточнивши суть ключової дефініції «*наступність формування фахових компетентностей*», здобувачка визначила основні компоненти (ціннісно-мотиваційний, когнітивний і проєктно-діяльнісний) фахової компетентності, прогнозованим результатом якої є високий рівень підготовки фахівців для хімічної галузі.

Сформулювавши концептуальні ідеї педагогічної системи, що встановлюють основні вимоги до організації освітніх процесів у закладах фахової передвищої та вищої освіти, М. І. Дзіковська побудувала авторську модель формування фахових компетентностей студентів хімічних спеціальностей у системі «коледж – університет».

На позитивну оцінку заслуговують детально висвітлені функції, принципи, чинники і закономірності процесу реалізації професійної підготовки фахівців-хіміків у неперервній професійній освіті. Вважаємо доречним твердження, що феномен наступності вимагає переосмислення в контексті професійної підготовки компетентного, висококваліфікованого та конкурентоспроможного фахівця (с. 47). Відзначимо в цьому контексті подану структурну схему поняття «наступність у професійній підготовці» (рис. 1.3).

Заслуговує уваги опрацювання освітньо-професійних програм за спеціальністю 102 Хімія різних освітніх рівнів, зокрема викладена в додатку Г матриця наступності фахових компетентностей на різних етапах підготовки.

Розроблений здобувачкою діагностично-критеріальний апарат (табл. 1.2) – запропоновані критерії (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, проєктно-діяльнісний), показники та рівні (адаптивний, продуктивний, креативний) спрямовані на різнобічну характеристику результатів досліджуваного процесу

та доповнені методами оцінювання (Додатки К, Л, М), які належно відображають зміст компонентів фахової компетентності фахівців хімічної галузі.

У другому розділі узагальнено практичний досвід реалізації якісної підготовки фахівців-хіміків у неперервній професійній освіті та викладено власне бачення шляхів вирішення досліджуваної науково-педагогічної проблеми через створення організаційно-методичних засад формування фахових компетентностей студентів хімічних спеціальностей у системі «коледж – університет».

Важливо, що обґрунтовані модульний та інтеграційний підхід до структурування змісту професійної підготовки сприяють міждисциплінарній взаємодії, узгодженості структури освітніх програм і навчальних планів, оптимальному співвідношенню теоретичного та практичного навчання, тематичному й хронологічному узгодженню навчальних програм споріднених дисциплін, що дає змогу виробити у здобувачів світоглядні орієнтири їхнього професійного розвитку. Дидактично обґрунтоване поєднання традиційних, активних та інтерактивних технологій, на слушну думку здобувачки, сприяє ефективному формуванню фахових компетентностей студентів хімічних спеціальностей. Цифровий освітній простір закладів передвищої та вищої освіти забезпечує здобувачам вищий ступінь свободи, комунікацію з усіма учасниками освітнього процесу, а також уможливорює індивідуальні освітні траєкторії. Розроблені шляхи цифровізації неперервної підготовки фахівців хімічних спеціальностей, до яких М. І. Дзіковська підійшла, виходячи з наступності цілей, змісту, форм, методів професійного навчання, заслуговують уваги.

У третьому розділі висвітлено програму, методику, етапи, організацію та хід експериментальної роботи, проаналізовано й узагальнено результати виконаного педагогічного експерименту, викладено необхідні міркування та доведення. Зазначимо, що сформульовані дисертанткою завдання дослідно-експериментальної роботи виконувались поетапно, з дотриманням процедур та послідовним описом одержаних результатів.

Аналітико-констатувальний етап дослідження полягав у з'ясуванні стану наступності неперервної вищої хімічної освіти в системі «коледж – університет» згідно визначеної структури, відповідно до критеріїв, їх показників і методики інтерпретації результатів оцінювання (с. 197). Дані цього етапу засвідчили необхідність розроблення системи заходів і дій для

вдосконалення процесу формування фахових компетентностей студентів хімічних спеціальностей у неперервній професійній освіті.

Формувальний етап експериментального дослідження М. І. Дзіковської полягав в узгодженні, впровадженні та коригуванні компонентів змістового і діяльнісно-технологічного блоків моделі формування фахових компетентностей студентів хімічних спеціальностей у системі «коледж – університет», уточненні наукових підходів, технологій, методики реалізації наступності в організації освітнього процесу початкового та бакалаврського рівнів вищої освіти та перевірці гіпотези про доцільність упровадження запропонованих підходів та інновацій. Порівняння вхідних і підсумкових результатів експериментальної роботи засвідчило, що використання побудованої та апробованої моделі сприяє суттєвому зростанню рівня професійної підготовки фахівців для хімічної галузі. Вірогідність отриманих результатів підтверджено за допомогою статистичного критерію узгодженості Пірсона χ^2 .

Результати пошуково-експериментальної роботи дали змогу дисертантці розробити методичні рекомендації викладачам щодо формування фахової компетентності майбутніх фахівців хімічної галузі (Додаток 3).

Висновки до розділів і загальні висновки відображають зміст і результати дослідницької діяльності, узгоджуються із завданнями дослідження, є логічними і достатньо повними.

Обсяг дисертації становить 371 сторінку, обсяг основного тексту – 189 сторінок, що відповідає вимогам. Унаочнюють і доповнюють виконання завдань 16 додатків.

Аналіз змісту дисертації дає підстави для висновку про те, що поставлені завдання виконані, мету наукового пошуку загалом досягнуто.

8. Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях.

Основні положення дисертації М. І. Дзіковської відображено у 23 наукових працях автора (19 – одноосібних), серед яких: 7 статей (1 – у зарубіжному періодичному науковому виданні) розкривають основні наукові результати дисертації, 15 – апробаційного характеру, 1 навчальний посібник. Отже, здобувачка дотримала вимоги щодо опублікування результатів дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

9. Дотримання академічної доброчесності, відповідність анотації основним положенням дисертації.

Аналіз тексту дисертаційної роботи і публікацій М. І. Дзіковської дає можливість стверджувати, що здобувачка дотримала вимоги щодо академічної доброчесності. Покликання на використані джерела в тексті дисертації

оформлені відповідно до вимог. Анотація розкриває чіткість, послідовність проведення дослідницького пошуку, містить наукову новизну, практичне значення.

10. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Поряд із переконливими позитивами дисертації М. І. Дзіковської висловимо окремі зауваження та побажання:

1. Мета наукової роботи, на наш погляд сформульована не досить продумано, адже її дублює третє завдання дослідження (с. 25–26).

2. Вважаємо зайвим аналіз змісту понять «компетенція», «компетентності» та «фахова компетентність» (с. 58-62; додаток Б), які нормативно визначені у вітчизняному освітньому законодавстві.

3. Важливі принципи (фундаменталізації, професійної спрямованості, єдності навчальної та наукової складових, інтелектуалізації професійної підготовки та ін.), які автор проаналізувала на стор. 86-88, науковці відносять до принципів професійної освіти, а не «загальнодидактичних».

4. Стосовно аналітико-констатувального етапу дослідження: в дисертації не подано кількісних даних, які засвідчують реальний стан сформованості фахових компетентностей у випускників ЗВО хімічних спеціальностей, що спонукав до розв'язання виявлених суперечностей. Водночас, для перевірки відповідності освітніх цілей професійної підготовки майбутніх хіміків потребам виробничої сфери проводилося опитування стейкхолдерів (с. 197). Доцільно було розмістити цей опитувальник, а також одержані за його допомогою результати в Додатках, що дозволило б оцінити релевантність, повноту та збалансованість запитань із точки зору охоплення провідних аспектів професійної підготовки, а також використовувати для подальших досліджень.

5. Щодо формульованого етапу експериментального дослідження: подано переконливі докази більш ефективного формування фахових компетентностей здобувачів хімічних спеціальностей у межах багаторівневої системи професійної підготовки. Однак при цьому вхідними показниками учасників експериментальних груп вважались їхні результати після здобуття ступеня молодшого бакалавра і вони вже були вищими за всіма обраними критеріями оцінювання, ніж у студентів, які вступили на основі ПЗСО. Для забезпечення чистоти експерименту доцільно було провести ще один, початковий зріз, забезпечивши гомогенність і репрезентативність вибірок. Для цього необхідно статистично підтвердити однаковість розподілу учасників ЕГ і КГ (кількість осіб того ж рівня) окремо за кожним критерієм. Очевидно, що за результатами першого зрізу не може бути здобувачів на високому рівні, а після кінцевого –

не повинно бути на низькому. Тому для підвищення інформативності діагностичного інструментарію доцільно розглядати розвиток компонентів компетентності фахівців, у тому числі хімічної галузі, не на трьох, а на п'яти рівнях.

6. Доцільно було б розширити методичні рекомендації щодо наступності формування професійної компетентності майбутніх фахівців хімічної галузі, а також перспективи подальших наукових розвідок у цьому напрямі.

Висловлені зауваження не знижують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження і можуть бути підставою для наукової дискусії.

11. Висновок

Аналіз дисертації, анотацій та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дослідження М. І. Дзіковської «Наступність формування фахових компетентностей студентів хімічних спеціальностей у системі “коледж – університет”» є самостійним, завершеним дослідженням, яке має належну наукову новизну, теоретичне та практичне значення для педагогічної науки і практики. Здобувачка на високому рівні володіє теорією проблеми і методами її дослідження.

Вважаємо, що дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, із змінами від 21.03.2022 року № 341 та від 19.05.2023 року № 502), а її автор – Дзіковська Марія Ігорівна – має підстави для присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта, педагогіка.

Опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри практичної
психології та педагогіки
Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності

Андрій ЛИТВИН